

Mikesről kérdez Gulyás Miklós, majd Mikesből, vagyis részleteket a Levelekből. Hogy ez a név meg az a helység mit asszociál, egy régi kifejezést magyarázzak meg neki, mert én erdélyiként tudom. Nekem tudnom kell. Pedig én csak néhány ajánlott levelét olvastam szállóigévé vált mondatán kívül, nem az egész könyvet. El kellett volna, talán s ha megadatik, hogy szisztematikusan olvassak... de nem adatott meg. Sem Tamásváralján, sem Bukarestben, de még Stockholmban sem – Rodostó mindenik? – nem állt rendelkezésemre az Országos Széchényi Könyvtár. A kolozsvári egyetemi sem. Illetve most igen, az internetnek köszönhetően, a globalizáció létrehozta az otthoni világkönyvtárat.

Gulyás úgy ír, mint ahogyan egy gyermek tanulja az ízeket, mindent a szájába vesz, s végül megtapasztalja a világot. Gépbe verte most például a Mikes-szövegekkel való több hónapos „együttélésnek” gyümölcsként a maga ötvenoldalas „Mikes-expressz”-ét. Első könyve egy erdélyi utazás leírása, majd felfedezte magának a reformkort, megírta, összehasonlította a magyart a svéddelel.

Találkozott például Anders Lindeberget, akit felségsértésért ítéltek el a mi rebellis Wesselényinkkel Találkozások és búcsú (Mentor, 2003) című könyvében. Mert hozzá mindkettő tartozik... Lehet így is felfogni az emigrációt. Ha akarja, híd az emigráns. Feladata van, olyan, amire korábban nem is gondolt, ám most előle kitérni képtelen. A Thinsz Géza esete bizonyítja. Kineveztek kultúrhídnak című versében például...

Üzenet érkezik Ove Berglundtól, hogy a Thinsz özvegye költözik, kisebb lakásba, vagyis nem tudja magával vinni könyveit, még a költő hagyatékát sem. Én nem sok Thinszt olvastam, és amit mégis, nem keltette fel az érdeklődésem, azt viszont nem feledem, hogy '87-es érkezésünkön Thinsz volt a költő. „A” svédországi magyar költő, legalábbis stockholmi körökben. Csatlós Jánossal együtt képviselték az alkotó intelligenciát. Csatlós fordított, nem sokkal érkezésünk után jelent meg a Bellman-kötet (Fredman episztolái és dalai, 1993, Csatlós János válogatásában és szerkesztésében), magyarították tehát a nagy svéd dalnokot, aki, mert hogy emigrációról van szó, ide tartozik, maga is idegen származás.

Megszólal bennem egy belső hang, hogy valamit kellene tenni, kárba ne vesszen, ami érték, ami egyeseknek érték, talán a stockholmi magyarságnak az. De hát a Stockholmi Magyar Házban már több Thinsz-kötet foglal helyet, hely semmi, a göteborgi svéd–magyar társaságnak (Sällskap för ungersk litteratur) se helye, se pénze, hogy postázzam a hagyatékot. Ha még mindig létezik az Északi Magyar Archivum, tölem nagy távolságra működik, Ove meg elvitte a maga „adag”-ját, a könyvtárban pedig, ahol dolgozom, hiába léteznek magyar polcok, rajtuk tucatnyi Thinsz-könyvvel, nem rendezkedhetünk be Thinsz-múzeumnak. Nem marad más, mint első lépésként elmenekíteni az anyagot vagy egy részét – nem világos számomra, mekkora mennyiségről és egyáltalán miről is van szó. Akkor derül ki, amikor a bogárhátúval saját pénzen és szabadidőmben beállok a ház elé, Isabella vár, s megmutatkozik nekem a padláson tárolt tonnányi magyar verseskönyv! Na jó, lehet, hogy túlzok, de legalább két mázsa fölös magyar könyv egy stockholmi bérház padlásán!

Megegyezünk öt-öt példányban, még így is két zsák a „zsákmány”. Mielőtt elhúznék, megnyílik számomra egy másik, immár a lakásban tárolt kézirathegy. Az nem nekem jár, én az özvegy számára ismeretlen vagyok, s rólam nem feltételezi, hogy el tudnám helyezni valamelyik magyar múzeumban. Majdnem elsírom magam: a kötetek kéziratjai! Termékeny volt Thinsz, s a stockholmi Magyar Kiadó megfelelő szelep. Kötetenként gondosan összefogva rejtőznek a megfakult kötegek egy kofferben. Meg sem kockáztatom, hogy talán tudnék valami módot, hogy kutatók kezébe kerüljön, félek, rám szakad a nagy felelősség. S csak Sall Lászlónak meg Aradi Józsefnek szölok, hogy jelezzék, ha megoldást találnak.

Amit én megteszek: leszkennelem a borítókat, érdekesebb dedikációkat, például a Weöres delfinjét, van még Illyés Gyulától, Gergely Ágnesztől, Tranströmertől, a Nobel-díj-várományos Tomas Tranströmertől... A szkennelt képeket, versrészeket átalakítom JPG-dokumentummá, s kitelepítem a flickr.com-ra (megtalálható a Google-ban például) figyelemkeltés céljából, hátha egy kíváncsi irodalomkutató rátalál. A könyvek pedig... egy Magyar Posta feliratú műanyagzsákban várnak feltámadásukra asztalom alatt a munkahelyemen. Teljesen illegálisan, hiszen tűzveszélyt jelentenek. Felindultságában a tűzrendész kidobhatja bármelyik pillanatban, egy szép reggel csak nincs, aminek a bal térdem nekinyomjam...

Mosolygós fiatalember néz ránk az egyik beszkenelt fotóról, a képalírásban az özvegy elmondja, hogy Géza nyelvzseni volt, s hát ennek köszönhetően elérte, amit bevándorló kevés vagy senki, hogy az egyik lagnagyobb, a Norstedts kiadó szerkesztője legyen. Svéd család biztonsága, szoros kapcsolat az egykori magyarországi íróbarátokkal, elismerés a hídszerep vállalásáért, s mégis... Az lep meg, hogy azt a Karinthyt (Esik a hó, novellák, Athenaeum kiadása, második!, bővített kiadás) meg azt a József Attilát (Összes versei, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1956), amivel Thinsz menekült (minden magyar egy József Attila-kötettel a batyujában menekül?), a két ereklyét én kapom meg, nem a család őrzi. Mint letört fogdarab, kihull valami – az én szememben legalábbis – az emigráns boldogságából. Kevésbé mosolygós a kép, más szóval.

Kineveztek kultúrhídnak című versében különben (rendhagyó látogatás, magyar könyvkiadó, stockholm, 1981 – így, kisbetűkkel) a szerep nehézségéről vall: „testemen csattognak a svéd–magyar / kapcsolatok. A dicsőség kétségtelen, csakhát / kacskaringós, akár a valóság. Hidamat különben / más célra tervezték.” Ők ketten (Csatlós meg Thinsz) sokat fordítottak svédre: klasszikusokat, élöket. Ha listát készítünk, hosszú a sor, de hát a magyar irodalom befogadása a valóságban többnyire nem lista-alapon működik. Nem lábjegyzeteknek köszönhetően értik meg, az illető magyar mire gondolt. Valahogy az olvasó idegrendszerre kell megérezze, befogadja a szót. Hiába volt József Attila egy vagy több generáció mindennapja a magyar ajkúak számára, épültek be versei gondolataink közé, jelentették morálunk gerincét, a svédeknek más „gerinceik” vannak. A korábban említett Ove Berglund lefordította József Attila legszebb verseit svédre, ám annak ellenére, hogy a fordítások kitűnőek, nem tört be velük a svéd irodalmi életbe. Fájdalma az, hogy míg Magyarországon, legalábbis irodalmi körökben, ismert, a svéd irodalmi élet számára, márpedig az a közeg lenne a természetes, ismeretlen. Körülbelül két évvel ezelőtt sort kerített Babits Jónására (Jona, Brända Böcker Förlag, 2008), bibliai téma, krízishangulat Svédországban meg a világon, Jónás intelmei tulajdonképpen időszerűek, ám néhány értő recenzió kívül „együttrezonálás” nem jött létre. Vagy itt van a Rafi esete...

Két vagy három éve? Érkezik a hír Marosvásárhelyről, hogy valami új született. Roma származású, magyar költő. Tulajdonképpen már kint volt a világhálón, sőt, az általam szerkesztett Káfé Főnixen (megtalálható a világhálón), Cseke Gábor jóvoltából tucatnyi Rafi-vers.

Erőteljes képek, saját világ, gondolom, a klasszikusok mellett és Kányádi társaságában elférne egy új kortárs, aki kizárólag a cigány fájdalomról szól. Ajánlom Ovénak, s megígérem, hogy a nyersfordítást elvégzem magam, ugyanis Ove igen érzékenyen fordít, de magyarul nem tud, Stockholmba szakadt, főként magyar orvosoknak, egykori kollégáinak a rokonszenvét bírja, segítségét kamatoztatja. Közbejön a nyár, ám ősszel megérkezik az „igen”-je, elkezdjük a fordítást. Bajna György segítségével, aki nemcsak Berglund meg Rafi között kapocs, hanem helyismeretével meg a versek háttérének megvilágításával szolgál. Mert azt kitől tudnánk meg például, hogy a Törpefenyő nem kézkrém, ahogy a Google tudja, hanem kisvendéglő egy erdélyi városban, ha nem attól, aki maga is ivott benne? Az már nehezebb, hogy a „vágy” Rafi bizonyos verseiben a szexuális vágyat jelenti-e? Az viszont rám meg Ovéra tartozik, hogyan oldjuk meg a „szeretet” meg a „szerelem” fordítását, amikor a svédben mindkettőre ugyanaz a „käre” szó használatos. Meg kell előbb magyaráznom, mi a „székely”, s miért szeretne a „cigány” azonosulni vele? „A szél odakint a térdén töri a fákat. / Füttyölök rá. Beszél a nőkről a székely. / Torkomban érzem a vágyat: / nyalintsak vele egy pohárral.” (Güdüci február) És egyáltalán: lehet-e „cigány”-nak nevezni azt, aki a svédben „roma”? Legyen „cigány” akkor is, ha svéd közegben sértő a szó? Rafi versei tömörek, így sok esetben többértelműek, a konkrét valóság gyakran árcsap szurrealista képbe, akár a népdalokban. A népdalok, a Biblia világa meg a József Attila költészete hatott verselésére, de hát tüntessük fel lábjegyzetben, hogy ez meg ez a sor melyik József Attila-versre rimel? Bizonyos esetekben azt érzem, hogy a mély-

ben egy roma népköltészeti hagyomány is meghúzódik – Rafi két nyelven versel, két kultúrából táplálkozik –, az viszont még számomra is ismeretlen.

No, de elkészül a kötet (Ett under, slaget till marken, Brända Böcker Förlag, 2010), várjuk a fogadtatást. Tudatosodik bennem újra, hogy örültség az, amit csinálunk: egy roma származású magyar költőt, aki ráadásul a Kárpátokba fúródott kisvárosban él, s még az erdélyi magyar irodalom számára is ismeretlen, akinek budapesti barátai adták ki egyetlen kötetét (Földhöz vert csoda, L'Harmattan, 2007) abból az anyagból, ami megmaradt, mert apja a rendőrségtől való félelmében elégette őket, ezt a költőt adjuk ki svédül egy teljesen más világban, nemkatolikus, nemcigány publikumnak... Illetve megpróbálkozunk azzal is, Ove néhány versét elmondja még a kötet megjelenése előtt a stockholmi roma kultúrcentrumban. Viszont a könyv bemutatóján a Nemzetközi Könyvtárban a közönség nagy részét a södertörni főiskola roma kultúrával foglalkozó diákjai adják ki, egyetlen felismerhetően cigány származású egyén ül a teremben. Így gondolkozom: hogyha még ők sem hajlandók befogadni, akkor ki? Recenziós példány megy ki lapoknak, egy részük ír a könyvről, tulajdonképpen egy átlag svéd író meg lehetne elégedve azzal, hány helyen írtak róla, viszont a hozsánna elmarad. Pedig a roma-kérdés Sarkozy elnöknek köszönhetően aktuális, besegíthetett volna...

A kérdés az, hogyan találkozom a felkínált szöveg a befogadók érdeklődésével, érzékenységgel. Emlékszem első fellépéseimre a Magyar Házban. A felkérés tízéves stockholmi tartózkodás után váratlanul ért, elkönyveltem már, hogy nem vagyok érdekes számukra. Én sem vettem korábban tudomásul őket, ezúttal azonban módosítom az álláspontom. Svédországban élek, svédországi magyarok a potenciális olvasóim. Internet, elektronikus posta akkor még sehol, postán meg faxon küldöm tudósításaim a Brassói Lapoknak, nagy ritkán megjelennek magyarországi meg erdélyi irodalmi lapokban, ez kell legyen tehát a fórumom. A Stockholmi Magyar Ház.

Persze, a kérdés sokkal bonyolultabb. Amikor Sall László, mikor is, több mint tíz évvel ezelőtt megkeresett bennünket, Svédországban elszörtan élő magyarul írókat, azt hittem, más is ugyanúgy örvend a kezdeményezésnek, mint jómagam. A Két évszak nevet viselő antológia (megtalálható bármelyik keresőprogram segítségével), mely kezdetben floppyként, később CD formájában terjedt, végül papíron is megszületett, és tíz számot meg is ért, viszont nem „a nagy” összefogásnak bizonyult. Nyilvánvalókká váltak azok az erővonalak – nevezzem „törésvonalak”-nak inkább? –, melyek az itteni magyarságot felszabdadják. Mert élnek itt anyaországiak meg erdélyiek, újabban vajdaságiak, elenyésző számban mások, s ezek mind másként gondolkoznak, éreznek, s egymást nem is mindig nézik jó szemmel. Vannak közöttük '56-osok, '68-asok, '80-as „románok”. Zsidó magyarok, akiknek a Magyar Házban sajnos nincs helyük, léteznek öregek, akik egy CD-t lejátsszani képtelenek, fiatalok, akik konyhanyelven értekeznek. Működnek persze önképzőkörök, vasárnapi iskolák, előadásokat tartanak nemegyszer „otthoni” meghívottal. Egyes svédországi magyarok nyitottak, gondolkodásban hasonultak a bennszülöttekhez, átvették az itteni demokrácia pozitívumait, ám létezik sajnos egy konzervatív szemlélet is: bezárkózás a régibe, a svéd liberalizmus elutasítása. És akkor még nem beszéltünk az új társadalmi ranglistán való elhelyezkedés szélsőségeiről, valamint a szülőhaza politikai pártjai szerint való tagozódásról. Arról sem, hogy egyesek otthon érzik magukat Skandináviában, mások meg örökre idegenek. Szerkesztőként meg szerzőként lehetetlen minden szempontnak megfelelni. Úgyhogy a Két évszak merész terve meghíusult. Az ízlésszerű különbségek s a technikai nehézségek miatt Stockholmban például még bemutatkozásra sem került sor. „Anarchista” eszközökkel („Itt van az új Két évszak, húsz koronába kerül, vedd meg!”) Sallnak sikerült eladni néhány tucat floppyt Göteborgban, nem többet.

Ki mennyire van otthon, s az új hazából vágyakozik-e haza, mint Mikes Kelemen... Tető alá hoztam egy interjúorozatot könyvtáram honoldala számára. A megkérdezettek között sok az első generációs bevándorló. Író, művész. A fórum svéd, úgyhogy magyar résztvevő mindössze kettő, a többi száz más nyelven beszél. Meg szoktam tudakolni, milyen nyelven álmodnak. Mert ha svédül, akkor már svédek. Meg hogy melyik nemzeti válogatottnak drukkolnak. Meglepett, hogy az egyik hosszú ideje Svédországban élő, igencsak befutott publicista, Maciej Zaremba azt válaszolta, hogy ő mindenben „svédül szavaz”, ki-vé-ve, amikor Lengyelország játszik Svédország ellen, mert akkor ő lengyel. Kijelentését azzal enyhítette, hogy mindez csakis az edző miatt van, aki olyan fantáziátlan taktikát dolgozott ki, hogy attól még a lengyel futballisták is braziloknak tűnnek.

Ha nekem színt kell vallanom, márpedig egy ilyen személyes hangú beszámolóban joggal várják el tőlem, azt mondom: én kivétel nélkül mindig a svédnek drukkolok. Még amikor a magyar csapat ellen játszanak is. Amennyiben ehhez valakinek magyarázat szükséges, íme: én svéd napilapot olvasok, svéd rádiót hallgatok, én őket, mármint a svéd futballistákat látom a tévében, az ő nevüket ismerem. Én itt élek, ezt a földet védem, ha ránk támadnak az oroszok. Vallásos nem vagyok, úgyhogy csakis azért, hogy rövidre fogjam a magyarázkodást, Mikes Kelemennel együtt mondom: Isten akaratából vagyok itt, s vagyok az, akinek magam leírtam. „És az Isten rendelésében nincsen haszontalanság.”

Magyarul álmodom, ezt azért még tegyem hozzá, és nem tagadtam meg a földet, ahol születtem. Rendszeresen küldök például szülővárosom lapjának riportot, ez az én ragaszkodásom a régiékhez. Közül a Látó, azokban a szövegekben – a lényegét illetően – benne vagyok. Torokcsavar című, a BOOKARTnál tavaly megjelent regényemet többen úgy magyarázták, hogy az idegenbe veszett gyökértelenségét írtam meg benne, a hazájától elszakadt ember kilátástalanságát. Pedig én „egyszerűen” vagyok pesszimista, nem emigránsként, vagy ahogy Gulyás írja: bujdosóként. Illetve meglátom a rosszat, akárhol, akármilyen formában is jelentkeznek, a diktatúra alatt kifejlesztett érzékenység ebben megsegít. S ha meglátom, meg is kell írnom, nem tudtam például szó nélkül elmenni a jelenlegi magyar kormány felelőtlen politikája mellett sem. Szerencsém, hogy megmondhatom, Magyarországon vagy Erdélyben nem biztos, hogy megtehetném.

Forrás-kötetemmél kapcsolatosan azt írta Bogdán László, hogy szeretné, ha a következőben a brassói vasútállomás életét festeném

le. Azért, mert kényszerűségből (a kommunista diktatúra cenzúrájának kijátszása végett) idegen tájakat választottam a történekek színhelyéül. Említett vasútállomás tulajdonképpen azokban a novellákban is benne volt, mint ahogyan a Torokcsavarban is jelen van Brassó, sőt, Medesér, anyám szülőfaluja is, és Homoródszentmárton, az apámé, s megjelenik, mindegy, hogy ki olvassa: stockholmi magyar vagy madarasi székely, megjelenítve tehát az erdélyiek idegensége – mert erről van szó, ugye, Mikes Kelemen apropóján, ki mennyire idegen azon a földön, ahová a sors vetette.

Édes Néném, hadd zárom soraim egy derűs történettel: levelet írtam Anton Karisnak, aki a svéd rádió riportere, színes anyagokkal szolgál a hétvégi adásban. Beajánlottam neki Ove Berglundot, aki éppenhogy megjelentette Rafi verseit. „Van itt egy különös fickó”, írtam, főorvos volt a legnagyobb stockholmi kórházban, nyugdíjasként magyar verseket fordít. Karis ügyes riportot készített Berglunddal, akinek megadatott másfél millió hallgató előtt elmondani két Rafi-verset is. Aztán megjelent egy másik „különös fickó” válogatása mongol versekből. Ezt a Gunnar Svensson én korábban meginterjúvoltam, fordításait bemutattam könyvtárunk aulájában, végül bekonferáltam Anton Karisnak. Aki igen kellemes délutánt töltött Svensson gröndali lakásában, született belőle egy színes interjú a svéd Kossuth számára. Köszönő levelek következtek, illetve Gunnar meghív egy kébábra a könyvtárhoz közel eső kisvendéglőbe. S kérdezi, hogyan is történt, hogy belőle műsor lett? Mesélem Berglundot meg Rafit, ez utóbbi bádogos Gyergyóban, gyereke hat van, a saját apja adja férjhez az ő pénzén, ám a megkérdezése nélkül, lányait, a cigányok kiközösítik, mert verset ír. Felcsillan a Gunnar szeme, hiszen ő is volt bádogos, és kancát fejt Mongóliában, és dizájnerként kereste kenyerét Párizsban, és keresztülkerékpározta Észak-Vietnámot, és... ez a Rafi igen érdekes ember lehet, mondja, meglátogatja. Magyarul ugyan nem tud, és a székely virtus távol esik tőle, viszont május végén Gyergyószárhegyet meg a vidéket együtt járnak majd Rafival, ha ez utóbbi beleegyezik, hogy egymás mellett dolgozzanak. Gunnart onnan ismeri fel Néném, hogy teste ugyan öreg, de a lelke fiatal. Ha látja őt kéd, szorítsa meg a kezét, mert igaz ember!

Kategória: Mikes expressz

Denumire autor: Gergely Tamás

Látó Szépirodalmi Folyóirat